

A parasztok *hajlékától*

A magyar írókat — lehet, hogy a más nemzetbelieket is, de én ezt nem-tudom ellenőrizni, — sokszor éri az a vád, hogy csak az irodalomhoz értenek — ha értenek — esetleg még a politikába és a nevelésbe is belekotyognak, de a képzőművészettel, különösen a magyar képzőművészettel szemben vakok és — enyhén szólva — tájékozatlanok. Vagy nem is érdeklődnek a képzőművészetek iránt, vagy pedig már eleve lebecsülik, sokkal inkább mesterségnek, mint művészetnek nézik még a les lő és szobrász munkáját is, De az építőművészeiét meg csakugyan nem érzik művészetnek, nem látják benne a szellemet, ami nélkül pedig nincsen művészei

Van benne valami. Legalább is annyi, hogy a harcos írókat elsősorban a közösségre való hatás mozgatja s a világ dolgaiából is csak ez érdekli, Már pedig a magyar írók nagy része s jobbik része harcos lélek. Harcos még az is, aki nem politikai harcos, mert itt a megkövesedett hivatalos esztétikával, helyesebben művészeti bürokráciával szemben még a „homo aesthetikus“-nak is harcolnia kell, ha egyébért nem, önmaga és művészete elismertetéséért,

Ez a harc egészen lefoglalja a magyar írókat s ha van is ereje és figyelme képzőművészeti kérdésekre, akkor is csak abból a szempontból nézi, hogy jó lenne-e fegyvertársnak, szövetségesnek egy-egy képzőművészeti csoport a saját szellemi harcaiban. Ha igen, akkor foglalkozik vele, ha nem: nem törődik vele.

Így aztán a képzőművészettel itt nem írók, hanem inkább újságírók» vagy olyan esztéta-publicisták foglalkoznak, akik megelegednek életcélul a művészeti idegenvezető szerepével, akiknek elég becsvágy az, hogy az örök laikusoknak, az ú. n. „közönség“-nek megmagyarázzák az örök megmagyarázhatatlan: a művészetet.

Az írók idegenkedése azonban, még ezentúl is, még más okokból is érthető. A képzőművészet belső viszonyai-ban, az ú. n. „művészetpolitikában“ járatlan író gyanakodva és viszolyogva nézi azokat a művészeteket, ahol soha sem lehet tudni, hogy valamely propaganda vagy ellenpropaganda mögött milyen százezres és milliós megrendelések megszerzése vagy megtartása lapul s a szellemi dolgokban finnyás igazi író, aki az irodalomban el tudja választani az üzleiet a művésztől, a képzőművészetben reménytelen káoszt lát, Ha még ezenfelül a képzőművészeti irányok és iskolák dolgában is tájékozatlan, akkor meg épen irtózik attól, hogy valamilyen esztétikai ürügy alatt, valakik nagy üzleteinek az öntudatlan és ingyenes balekprókátora legyen.

Ezért aztán sokszorosan indokolt az írók tartózkodása a képzőművészeti dolgokba való beleszólástól. Az író nem ír megrendelésre, (aki így ír: az nem író) de főleg nem él megrendelésből, a képzőművész meg — sajnos — épen csak ebből él. S ha van szabad alkotásvágy és szárnyaló erő benne, az is csak a megrendelések segítségével bontakozhátik ki. Ez így volt az ősi Egyiptomban, így volt Görögországban, így volt Michelangelo Itáliájában is így van ma is az egész világon.

Ismétlem: ez a tartózkodás az egész képzőművészet-tel szemben megvan az írókban, de az építőművészettel szemben meg egyéb sincs bennük. Az író rendszerint m«r csak a kész házakat, középületeket, új város- és falurésaeket látja s undorodik vagy lelkesedik belső lelki beállítottsága ízlése, eszméi szerint.

Nehéz kérdés hát nekem is beleszólni az építőművé-

szét dolgaiba. Nehéz annál inkább is, mert miközben az építészek, irányok, formák, célszerű és szép házak, no meg aztán megrendelések körül hadakoznak, a falvakban tovább is épülnek a vízmosta, összeomlott viskók helyén az ugyanolyan alapozatlan, padozatlan, ablaktalan, szűk, dohos, nedves házikók. Ahol az ONCsA, szép és helyes szándékkal 20 — 30 takaros és egészséges házat épít az építészek eszméi és tervei szerint, ott — a legszerényebb igényekkel ni érve is — néhol többszáz, néhol meg több ezer ház kellene. Mert hiszen a házak állandóan öregednek, omladoznak és új házaknak mindig épülni kellene. Jól tudom, hogy az azelőtti

S aztán ha még ezenfelül arra is gondolunk, hogy a meglevő parasztházak óriási többsége csak egy és kélszobás s azután a folyton szaporodó családoknak is lakás kellene: akkor még inkább elégedetlenek lehetünk az ONCsA építkezés iramával. Tudjuk, hogy van még emellett valamelyes magán-építkezés is, — ha van pénz és épületanyag, — de azt is tudjuk, hogy megint csak azok a parasztok építkeznek, akiknek eddig is tűrhető lakásuk volt s csak módizásból építkeznek vagy azért mert nem tudnak a felgyűlt pénzzel mit csinálni. Viszont azok, akiknek igazán sürgős szükségük volna rá, továbbra is a rossz viskókban szorongnak, vagy egészséges új házak helyett a rossz viskókat toldozzák-foldozzák. Bizony, ami paraszti építkezés most folyik, az jórészt az építkezési szabályok mellőzésével folyik. Nem azért mert a nép ragaszkodik a hagyományokhoz (házban

igazán nem ragaszkodik, sőt jóformán csak ebben volna kaladó a paraszt — ha tehetné) hanem azért mert nincs pénz, nincs anyag, nincs hitel, de lakni kell valahol, mind-egy ha már egészségtelen viskóban is. Ezért érzem én a falusi házak körül folyó vitát egy kissé akadémikus dolognak,

Persze — tudom — mint egyéb területeken is, a népi építészet elsősorban a jövő problémája, A magyar nép nagy többsége, szegény többsége, ma rossz, egészségtelen viskókban, módos, vagy ga^r/dag kisebbsége meg jórészt csúnya, vagy épen — ahogy mondják — undok házakban lakik. Világos hát, hogy ha azt akarjuk, hogy a magyar β ép egész élete felfrissüljön, megváltozzon, akkor ehhez az is hozzátartozik, hogy egészséges, célszerű és szép házakban lakjon. Mem azért, hogy Európa ezt, vagy azt gondoljon, vagy mondjon rólunk, (ez nagyon is újságírói és mucsai szempont) hanem azért, mert ez magától értetődő, mert ez az élet parancsa.

itt kapcsolódik a „népi építészet“, a „népi irodalom“ és „népi politika“ gondolatához. És itt tartom én szükségesnek megjegyezni, hogy ha már a népi irodalom és népi politika körül is sok a romantika és a levegőben való lelkendezés, a népi építészet körül még talán több van, pedig ezzel a reális, tárgyias művészettel ez a legkevésbé fér össze,

A népnek, a valódi magyar népnek különösen a ridegebb, szegényebb parasztságnak, az alföldi, erdélyi, általi ban a Dunától keletre lakó parasztságéak, de a törzsökös magyarságnak a Dunától nyugatra sem nagy dolog a ház „szépsége“. Házban jóformán csak az „új“-ság és nagyság a szépség értékjelzője, ez pedig csak a gazdagok kiváltsága. A szegények házai, ha megmaradnak a hagyományos formáknál, azért maradnak meg, mert csak ez telik ki a saját erejükből és tudásukból.

Az építkezés belső célja a tömegembernél ősidők óta a hasznosság, célszerűség. A magyar háztípusokat, éppúgy «int a világ bármely népének a háztípusait az *évezredes*

belső szükségszerűségek, a hasznosság, célszerűség, a kéznél levő anyagok milyensége és az adott emberfajta ösztönös formáérzéke együttesen „dialektikus kölcsönhatásban“ alakították ki.

Épen ezért hiába verejtékeznek építészaink és tudósaink az egyes szegény népek házai körül, túlkevés léavígbévágé különbséget tudnak felfedezni. Csak a díszítésekben van inkább lényeges különbség. A ház — azt hiszem — minden népnél kunyhóból fejlődött. Anyaga pedig köves vidéken a kő, pusztaságban a sár, erdőben a fa és cserjésekben a gizgaz. A „stílusok“ majd később születnek részben valóságos igényekből, részben „eszmei“ befolyások következtében. És persze, néha és néhol valóban célszerű szempontokból, de néha és néhol csak sznobiszükus utamzási vágyból születtek meg az iskolák és a formák. De ezek inkább csak az urak, a gazdagok és az uralkodók meg a közösségek, állam, egyház, egyesületek épületeire érvényesek. Az egy-két szobás parasztházak akár fából, kőből vagy sárból épültek, túlkevés változatot adnak, A tájolás és a település parancsai, udvar, ucca és falta képző törvényei határozzák meg a házak lehetséges forrnáját. Kertszerűen, lazán szétszórt településeken több a szabadság, forma és tájolás szempontjából is, de a zárt uccarendű falvakban legyen az magyar vagy német földön, kevés lehetőség van az egyénieskedésre. Kész nevetség sőt botrány volna például az egy traktusos hosszú parasztházak között, ha valamelyik házat arccal építenék a hátsó szomszéd felé s belátnának az asszonyok egymás pitarába a férfiak egymás istállójába. Alföldi falvainkban még az uccára háttal álló házak is furcsák, idegenszerűek, ellenzenvesek és értéktelenebbek a többinél.

A valódi paraszti és az igazi úri építkezés között az egész világon nagy különbség van. Nemcsak azért, mert a paraszti építkezésben valóban csak a hasznosság, célszerűség és helyi anyagszerűség diktál, nemcsak az, hogy az építkezésben egyáltalán nincsenek „eszmék“, külső irányító

kultúr- vagy épen civilizációs szempontok, hanem főleg azért mert a paraszt „épít“, az úr és a polgár pedig „épített“. A parasztnak csak arra szükséges a lakás, hogy a családjának és jószágának „hajléka“ legyen, az úrnak és a polgárnak a ház társadalmi, reprezentációs szerepet is kell, hogy be töltsön. Az úrnak s még a polgárnak is a ház vagyont, rangot, áataimat is jelent, a parasztnak csak lakást vagy mint a magyar mondja „szállást“, tanyát. És ami a fő különbség s az építkezés formájánál lényegbevágó, az „építő“, tehát a paraszt csak a saját hasznossági — esetleg fejlettebb fokon hagyományos közösségi ízlésbeli — elveit igyekeznek az építésbe belevinni, anyagi ereje és az anyagszerűség lehetőségei szerint, de az „épített“, tehát az úr, legyen az főúr, vagy nagypolgár, kishivatalnok vagy körülöttük élő irdaszolga már kívülről eszmékből, kultúrtörténeti irányokból, vagy a Üegfrissebb „modern“ iskolákból szerzi épített elveit és ezekből alakítja ki ízlését is.

A paraszt házában hasznosság és ösztönös, tehát hagyományos ízlés egyesül, amíg életformája meg nem hasonlik. Akinek nacdja van ezt fejleszti ki s akinek nincs módja ezt utánozza, az épített úr és polgár tanulja vagy szerzett műveltségéből eredetieskedi ki azt az épületet, ami neki tetszik. Így utánozzák ma az altiszt-kispolgárok szobakonyhás házikói a középosztályiak városszéli villáit, a középosztályiak és polgárok villái meg a főurak kastélyait. Természetes, ha a paraszt belekerül a társadalmi emelkedés sodrába, így utánozza ő is az urak és polgárok városi, főuccai házait.

Ebben a káoszban rendet teremteni, a tisztult ízlésű nagy építészek célszerűségi és esztétikai szempontjait érvényesíteni a mai, magántulajdonos polgári rendben teljesen lehetetlen. Amíg magánépítetők — urak és polgárok — lesznek, az építészeti káosz, az ízléstelenség és sznobizmus lem szűnhet meg. Az építészeti gondolat pedig csak középítkezéseknél, ott is csak ha nem vaskalapos, akadémikus

eklektikus kezekben van a kormány, esetleg még — furcsa ellentmondás! — tőkés bérházépítkezéseknél érvényesülhet. Persze, csak addig a határig, ameddig az üzleti szempont, a jövedelmezőség engedi. Olyan nagyurak, akik költségre való tekintet nélkül, az építészekre bíznák, hogy kedvük és ízlésük szerint dolgozzanak s valósítsák meg nagy vonalú terveiket, szárnyaló építő eszméiket, ma nem igen vannak. Számlálatlanul ma a milliókat senki se dobja ki. Amióta a közvagyonot és a magánvagyonot a polgári korszak elég szigorúan elválasztotta, azóta a nagyúri szeszély, ízlés és nagyvonalúság nem érvényesülhet a köz rovására, mint néha és néhol a múltban. Nagy is aztán a versengés az építészek között, hogy modernül, ízlésesen és főleg, olcsóm építkezzenek s a vitazaj is főleg innen hangzik.

* * *

Ez azonban mindenképen a városok és városi lakosok ügye. Már pedig lehetnek a városaink ragyogóak, tiszták s még ízlésesek és szépek is, ha a falusi és kisvárosi milliók továbbra is rossz és csúnya házakban laknak, a közösség szempontjából az építészeti válság továbbra is fennmarad. Röviden és egyszerűen: az egész magyar népet új és egészséges házakba kell költöztetni. Az egész országot újra kell építeni.

Ebből a szükséges nagy építkezésből eddig még az ONCsA kísérleteken túl, semmi sincs. Csupán csak lelkes építészek hadakoznak papíron, — s egyelőre nem is annyira tervpapíron, mint újságpapíron — hogy milyen ház is kellene a parasztnak.

Vannak, akik a civilizáció új eredményeit, összkomfortos beton és üvegházait is be akarják vinni a parasztokhoz s jólszervezett gazdálkodás és mérsékelt mezei s főleg gépesített mezei munka mellett összkomfortos tsnyaparadicsom vagy kertparadicsom képében látják a nép számára a „boldog jövőt.“ Vannak viszont, akik ezt ellenzik és a

nép évezredek építészeti hagyományait akarják vagy szeretnék korszerűsíteni, anyagban és kivitelben maivá és méltóvá tenni.

Mindegyik csoport egy kissé mechanisztikusán, kívülről, a saját eszméi és eszméi nyomán kialakult ízlése, sőt eszméi nyomán kialakult karrierérdekei szerint képzeletben el a paraszt boldogítását. Az az „urbánus“ építész, aki azt hiszi, hogy csak egy összkomfortos, gooiibnyomással működő kristálypalotában lehetne a paraszt boldog, épügy túloz, mint az a „népi“ építész, aki azt hiszi, hogy csak a saját évezredek formái és hagyományos díszítései közt tudná elviselni a paraszt az *életet*. Mindegyik jellegzetes „házbanélő“ gondolkodás. Mert bizony a valóság az, hogy a parasztnak, amíg bele nem fészkel a polgári egyénieskedés, a gangos házépítő kivagyiság és a hedonisztikus kényelmesség, a „lakályosság“ utáni vágy, addig a házra van a legkevesebb gondja. Ahol már megindult közöttük a gangos-rangos házak építésében való versengés, vagy ahol kialakult bennük az életet csak az „*élvezet*“ és a kényelem szempontjából néző életszemlélet, ott már baj van.

Magyarországon a parasztoknál ez még csak szórványos jelenség. Az ország parasztházainak nagy többsége, tájanként más-más változatot mutat, de egy-egy változaton belül kevés az eltérés. Ahogy mondtam a célszerűségi szempontból való építésnél nem sok változat lehetséges. A paraszt életforma, az udvaron és szántóföldön való kettős gazdálkodás szükségyszerűen alakította ki a legjobban megfelelő formát. Csak a díszítésekben, cifraságokban lehet sok változat. De még ennek is van egy egészséges határa. Ahol már a díszítésben való eredetiség átcsap az egyénié skedésbe, ott már kezdődik a hanyatlás, akkor is ha a nép csinálja s még akkor is, ha szépen csinálja. Székelyföld, Erdély, Alföld díszítő büvészetek építkezésben, ruhában, lakásban még reális, egészséges, Palócföldé és Sárközé ruhában már dekadencia. Építkezésben azonban még az egész ország parasztsága mértéktartó.

Ez persze csak azokra a házakra vonatkozik, amelyeket

a parasztek maguk építenek és nem azokra, amelyeket gazdag polgár parasztek építtetnek. A paraszt maga épít még akkor is, ha a mester csinálja a házat amíg a falu, a közösség építő törvényeit folytatja, Mesterek és munkások egy kultúra emberei. És csak akkor "építtet", ha összeül egy tudatlan, félművelt, sznob vagy szolgalelkű és a „buta paraszton“ jó hasznot remélő építómesterrel, hogy „*no most pedig építünk egy olyan házat, amilyen senkinek sincs.*“ Falvainkban, de főleg kisvárosainkban ma már sok ilyen módon épült ház van.

Az emberek boldogítása kívülről és felülről különösen az olyan embereké, mint a magyar szegény parasztek, akik *nem* szobaiaké, hanem mezei emberek s akiknek a boldogságérzése megállt a táplálék aál és a ruhánál — nagyon nehéz dolog. Amíg a paraszt gazdálkodási és termelési formái meg nem változnak, amíg a paraszt ganajostérdű és sároscsizmájú, addig hiába építenének a számára — még ha ez nem volna, gazdasági képtelenség is! — összkomfortos házakat, mert ez a két életforma nem fér össze. Nem boldogságot, hanem törheteten bosszúságot okozna asszonynak embernek, gyereknek. Amíg nincs minden lakásban állandó meleg víz és fürdőszoba és amíg nincs minden mezei munkásnak is és minden gyerekének is külön munkaruhája, addig kristálytisza házakról ne ábrándozzunk.

De annak, hogy minden háznál melegvíz, fürdőszoba és az egész családnak elegendő lakótér legyen, Magyar országon egy nagy akadálya van: a fűtőanyag hiánya. Nem tudom, hogy az elektromossággal mi mindent lehet még megcsinálni, egyelőre úgy áll a helyzet, hogy az egész magyar népet modern, jól fűtött lakásokba költöztetni, távoli ábránd. S még ezentúl is meggondolni való, hogy a társadalmi nmnkamegosztás és az anyagokkal való jó gazdálkodás nem előbb? evaló parancsok e, mint a közönséges kényelmi szempontok, amelyek egyrészt végtelenek s végső soron nevetéségek, másrészt nem dolgozó emberek, hanem urak és

polgárok indították meg és azok vitték helyteleo, életellenes, dekadens irányba.

Lássunk csak néhány konkrét példát:

Volna e értelme az olyan tüzelőben szegény vidéken taint a Magyar Alföld, minden lakásban fürdőszobát tartani? Nem jobb volna-e elegendő és elhelyezés szempontjából okosan épített közfürdő?

Volna-e értelme az olyan vidékeken, mint az egész euráziai pusztaság és persze a magyar földön is üvegből és betonból építeni a házakat, holott itt évente 8—9 hónapra át kellene az ilyen házakat fűteni? Nem volna-e kár azért a mérhetetlen mennyiségű fűtőanyagért, mégha egyáltalán nagy munkával előszerezhetnénk is? Mennyi hiábavaló munka kényelmi s hozzá hiábavaló dolgokért? Persze, könnyű annak modern terveket készíteni, aki nem maga bányássza a szénét s nem maga irtja a fát 30—40 fokos hideg teleken.

Mert vajjon nem okosabb és gazdaságosabb volna-e a télen jéghideg, nyáron kemence-meleg betonpaloták helyett, falusias, vastagfalú, télen enyhe, nyáron hűvös házakat építeni, kőből és vályogból, vagy ami anyag éppen helybeavan? Olyan házakra gondolok mint a régi magyar udvarházak voltak, csak persze ablakok, szellőzés és fűtőlehetőség szempontjából korszerűbb berendezéssel.

Másik meggondolandó kérdés: nem okosabb volna-e a házak túlzott üvegezése helyett mentől többet a szabadban élő mint ma is a parasztok s ha már olyan jó dolgunk volna, hogy időnként és pénzünként telne, vizek mellett, vagy lombos kertekben nyári kunyhókat építeni? Téltre meg nem jobb volna-e az ilyes enyhe vastagfalú házakba húzódni? A teljes világosság után való vágyakozás ezen a lán, iéüdüön úgyis hiábavaló, mert a nappalok háromnegyede borúit s az üvegfalakon sem süit be a nap. A túlságosan világosra tervezett, túlüveges házak jellegzetes „*irodagondolkozás*”-ból születtek s a nyugati szük, zsúfolt,

dohos és sötét épületek hiányérzetét fejezik ki. Olyan emberek vágyait fejezik ki, akik télen nyáron zárt helyiségben mesterséges világítás mellett robotolnak. De minek kellene a szabad levegőn dolgozó parasztnak és mezei munkásnak ilyen világos lakás? Elleakezőleg és igenis a nappali túlságos fény és az éles levegő, a természettel való nem mindig barátságos küzdelem után megpihenésképen az ember csendes és sötét helyre vágyik. S valóban nsgyoa helyes például a holdat a lehetőség szerint kirekeszteni a hálószobából, mert megrontja az éjszakákat, zavarja a dolgozó embernek nagyon szükséges egészséges alvást.

Ismétlem: az a gondolkodás, hogy a ház, a jó, szép, egészséges lakás a boldogság alapfeltétele, jellegzetes építész-illúzió. Az való igaz, hogy a lakásnélküliség, otthontalanság a legnagyobb boldogtalanság, de a jó lakás mégsem boldogság. Ahogyan szaporodnak a szobák, bútorok és ruhák, úgy növekedik a velük való bosszúság is. A szép és sagy lakások után való vágy megint jellegzetes úri gondolkodás. Csak azok tehetik, akiknek cselédjeik vannak. De minek kellene a dolgozó ember feleségének 3—4 szoba, amikor kettőben is elférnek. Látjuk ma a városon is, hogy a jólkereső munkások és az olyan hivatalnokcsaládok, ahol az asszony is dolgozni jár, kénytelenek cselédet vagy bejárónőt tartani, hogy a szép lakást rendben tarthassák. Már pedig az olyan higiénia, tisztaságot vissza kell utasítanunk, amelyhez más emberek, asszonyok, lányok rabszolgamunkája kell. Vagy közös lakásokban lakjunk, vagy minden asszony annyi szobát, bútort és ruhát tartson, amelynek a tisztántartásával megbír.

* * *

Sok ilyen megbeszéltnivaló szempont volna még, ha a népi építészet egyszer már túljutna az akadémikus vitákon s csakugyan az építéshez foghatna. De egy főszempontot még akkor is, minden más szempont fölött érvényesíteni kellene. T. i. az emberek ösztönös ízlését, vérmérsékletét

valóságos boldogságigényét, egyszerűen azokat az illúziókat amelyek életé mindennapjaiban táplál és melenget, figyelembe kell venni.

Épen ezért az építés nem egyszerű racionális feladat, sem elég hozzá még a legtökéletesebb technikai észszerűség és a jól megfogott anyagszerűség sem, mert mindenekfelett itt van a főkérdés, amiért az egész van, amiért egyáltalán építünk s ez az, hogy *jól érzi-e magát benne az ember?*

Ennek a jólérzésnek sok mindenféle előfeltétele van, amelyek *az építészetten kívül esnek*. S nem is mind az anyagi ellátottság ilyen vagy olyan fokától függ. Az anyagi ellátottság, persze az élet alapja, a megmaradás legelső feltétele. De ez olyan magától értődő, hogy ha megvan észre se veszi, de ha nincs, a hiányérzet állandóan kínozza az embert. Ismétlem hát: az anyagi ellátottság az alapfeltétele annak, hogy jól érezze magát az ember, mozgékony, dinamikus legyen a teste és szárnyaló, szabad legyen a lelke. Azonban ezentúl a jólérzés feltételei közé tartozik az izlés, a színekben, formákban való megnyugtató, pihentető érzés.

Például anélkül, hogy önkényes misztifikáció területére botorkálnánk, nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy a magyar népnek is van néhány ilyen beidegzett, szerzett forma és színérzéke. Mert lehet ugyan, hogy a házak fehér színét «sak az anyagszükség egyszerű törvényei alakították ki, az Alföldön nem lévén még festeni való sárgaföld sem, de mégis csak alaptörvény, hogy a magyar parasztház régi idők óta fehér színű. Persze, ez sűrű meszelést követel, ez meg sok munkát és résenállást jelent az asszonyoknak. De a magyar nép nem hagyja el magát, résenálló, dolgozó nép s úgy látszik elbírta a fehér ház munka-gondjait is. Csak most tud már terjedni a festés. Indoka: nem kell olyan sűrűn meszelni. De vajjon nem jobb volna e sűrűn meszelni, mint a festés vagy tapéta alatt férgeket, gombákat, molyokat nevelni.

Másik ilyen magyar jellegzetesség: a „földhözragadt-ság.“ A mi népünk nem igen vágyik fölfelé: nem épít emeletes házakat. Vágyai közt nemigen szerepel, hacsak rang és üzleti jövedelem szempontjából nem, de lakás szempontjából igazán nem szerepel az emeletes ház. Falvainkban nemcsak a nemesi udvarházak, de a gazdag parasztok háza is inkább széjjelfele terjeszkednek. Udvarokat portákat vásárolnak egybe, de a magasba nem törekednek.

Még egy s legfőbb megjegyzésem: mindegy, hogy szerezte-e, vagy vele született, de a magyarnak határozott s már ösztönösnek nevezhető szép érzéke van. De ezt inkább csak az a szó jelzi, hogy „csinos“ és „takaros.“ A csinos lány, takaros fiú, a csinos csikó és a takaros ház a magyar esztétikában úgy uralkodik, hogy elfoglalja a szép helyét, amely másodsorba szorul s inkább csak a külsőségekre, színre, díszítésre vonatkozik. A teljes lényeg: az alak, a forma jelzése inkább a takaros. Szép lány lehet az is, akinek csak az arca szép, de a takaros, csinos az egész embert jelenti.

Nos a magyar szépségeszményt, a takarosságot, a kemény, határozott, zárt, arányos formák jellemzik. A kissé ellapuló, lomhán szétterülő, csapottvégű szlávok háza és a rideg, merev oromzatos németes háza az egész országból eltűnőben vannak s még az Alföldön is a székelyek hegyes, kemény, zárt formái veszik át az uralkodó jelleget. Persze csak ott, ahol a paraszti építkezés még a saját törvényeit követi. Ezek a zárt, hegyes formák az Alföldön derűssé, meleggé, közvetlenné olvadnak, a Dunántúlon néhol szlávokra lágyulnak, néhol germánosra merevednek.

Ne keressük e mögött a romantikát, mindezeknek megvan a reális oka is. A székelyek hegyes formái a téli hó terhe ellen védik a házat s a románoké is ilyenek. De vigyázzunk: a szászok majdnem ezer év óta még mindig a saját otthoni építő törvényeiket követik. Ugyancsak az Alciüdön a szemem láttára építik át a csapottvégű szlávok

kinézésű házakat derűs, arányos szegletesre. Miért? A Dunántúlon rengeteg forma hadakozik, szlávok lomhaság, magyar takarosság, germános merevség, kozmopolita nyugati formátlanság, erős nehéz udvarházvaskosság: mi itt a magyarázat? Ez a káosz nem a magyar forma születését jelzi-e?

Most keil hat résen lenni az építésznek és törvényeken és valóságos építéseken keresztül ér vény re juttatni, de korszerű technikai újításokkal ezt a bontakozó m agyai-formát. Az ONCsA némi merevséggel s a többi parasztok által utánozhatatlan szerkezeti újítással ezt csinálja. De ez kevés.

Nos, ha igaz az, amit itt a magyar ízlésről és forma érzékről mondtam (én úgy érzem igaz, de utána kell nézni nem a faji elfogultság beszél-e belőlem) ha a magyar ember csakugyan sajátos szépérzéssel rendelkezik, akkor miért is kellene őt ízlése és szépérzéke ellenére boldogítani? A magyar ember ugyan a házra nem túlsók gondot fordít, mert nem kicsinyes s a jót igen hamar megszokja bármely színben vagy formában, de miért ne szolgálja az építész a nép ösztönös ízlését? Miért ne lehetne ezekbe a formákba belevinni azt a korszerű tartalmat, ami az egészséges élethez már nélkülözhetetlen? Miért kellene kiforgatni ízléséből és hagyományos formaérzékéből, hiszen tudjuk, b.ogy az ember is olyan állat, akit ösztöne ellen nagyon nehéz boldogítani.

Egyébként annak örülünk, ha a népünk többsége még ilyen. Mert az a nép már menthetetlen, amelyet pusztá ész-érvekkel, ideákkal is lehet vezetni és „boldogítani.“ Az ilyen nép a racionális újításoknak már nem tud mérséklő bölcseséggel ellenállni, mivel pedig az észnek az a furcsa tulajdonsága van, hogy önmagának mindig ellentmond: az ilyen nép élete végül a káoszba fordul. A jó ész, az igazi ráció az amely nem öncélú, hanem az ösztönös élni akarást, a rugalmas életvágyat szolgálja.

Veres Péter.